

Комплекс вправ для навчання монологічного мовлення учнів 5 класу школи з поглибленим вивченням англійської мови

Загальною метою формування компетентності у монологічному мовленні (ММ) учнів загальноосвітніх навчальних закладів є розвиток у школярів умінь здійснювати усномовленнєве спілкування у монологічній формі. Оскільки оволодіння іноземною мовою має рівневий характер, то вищеназвана загальна мета конкретизується для кожного типу школи і для кожного етапу навчання іноземної мови. Так, наприклад, відповідно до програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови (АМ) на кінець 5 класу учні повинні вміти описувати різноманітні знайомі об'єкти, близькі до своєї сфери інтересів; розповідати про свої враження, висловлюючи почуття та власне ставлення; розповідати про певні події в особистому житті, житті своєї сім'ї, друзів [2].

Проте аналіз деяких вітчизняних й автентичних навчально-методичних комплексів (НМК), які використовуються у школах з поглибленим вивченням АМ у 5 класах, свідчить про відсутність цілеспрямованого навчання ММ, яке б враховувало всі сучасні вимоги до формування англійської компетентності у ММ, етапність навчання ММ та психолінгвістичні характеристики ММ. Так, наприклад, у межах лексичної теми "Home, sweet home" ми проаналізували вправи для навчання ММ, подані у НМК "Enterprise 1" [3; 4], за яким навчаються учні багатьох гімназій м. Києва. Як виявилось, в підручнику нараховується лише 7 вправ для навчання ММ. Переважно це умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні вправи на підстановку у зразок мовлення (ЗМ), завершення ЗМ, відповіді на запитання, та некомунікативні рецептивно-репродуктивні вправи на складання речень з окремих слів. Відсутні мовні вправи на усвідомлення та вживання учнями засобів міжфразового зв'язку (ЗМЗ). Умовно-комунікативні продуктивні вправи, які мали б використовуватися на І етапі навчання ММ, взагалі не представлені в даному НМК. Поданим у НМК продуктивним комунікативним вправи першого рівня бракує опору (підстановчих таблиць, логіко-синтаксичних схем, структурно-мовленнєвих схем, ключових слів і словосполучень тощо). У підручнику зустрічаються поодинокі зображальні опори й декілька планів висловлювань. Крім того, вправи для II етапу навчання ММ не мотивуються комунікативним завданням і не містять типових життєвих прикладів та ситуацій спілкування. Взагалі відсутні вправи для створення власного монологічного висловлювання текстового рівня. В цілому, вправи відповідають віковим особливостям учнів, хоча і не спрямовані на задоволення їхніх інтересів. Вправи однотипні, виконуються в режимі «учитель—учень» або індивідуально. Для командної роботи пропонується лише 2 вправи. Немає вправ для роботи в групах або парах.

Наші спостереження на уроках у школах з поглибленим вивченням АМ м. Києва показали, що для навчання ММ учнів 5 класу часто використовуються лише вправи з підручників. Додаткові вправи, засоби слухової та зорової наочності під час навчання ММ практично не застосовуються. Поширеним прийомом у навчанні ММ є заучування напам'ять готових текстів з підручників. Через це в учнів виникають численні труднощі навчання ММ, серед яких невміння самостійно створювати монологічні висловлювання текстового рівня в обсязі, передбаченому чинною програмою (10 фраз) [2].

Все це свідчить про те, що на уроках АМ навчанню ММ досі не приділяється достатньої уваги. Саме тому перед нами постало завдання запропонувати такий комплекс вправ, який би готував учнів до вміння самостійно будувати монологічні висловлювання на рівні, який відповідає вимогам чинної програми для 5 класу школи з поглибленим вивченням АМ.

Ми пропонуємо комплекс вправ для навчання створення монологу-опису на тему "Home, sweet home", який розрахований на 10 уроків. Протягом даного циклу школярі оволодівають умінням створювати монолог-опис своєї квартири або будинку. Виконання вправ займає приблизно 15 хвилин кожного з десяти передбачених уроків. Решта часу припадає на оволодіння іншими видами мовленнєвої діяльності.

Розробляючи комплекс вправ, ми орієнтувалися на те, що в методиці викладання іноземних мов виділяють три етапи формування монологічних умінь [1, с. 152]. Але для збільшення ефективності засвоєння учнями нових лексичних одиниць і граматичного матеріалу, необхідного для повноцінного монологічного спілкування учнів у межах обраної теми, нами був уведений ще один етап – підготовчий (пропедевтичний). Мета цього етапу – актуалізувати лексико-граматичні навички ММ, необхідні учням для створення коректних монологічних висловлювань за темою "Home, sweet home".

Таким чином, маємо наступну етапність навчання ММ: I етап – оволодіння ЗМ на рівні фрази (пропедевтичний етап);

II етап – об'єднання ЗМ рівня фрази в одну понадфразову єдність (ПФЄ);

III етап – створення власного монологічного висловлювання понадфразового рівня;

IV етап – створення монологічного висловлювання текстового рівня (в обсязі, передбаченому чинною програмою для 5 класу школи з поглибленим вивченням АМ).

Відповідно до зазначених етапів усі вправи об'єднані у чотири послідовні групи.

Продемонструємо у таблиці, як поурочно розподіляються чотири групи вправ для оволодіння ММ за розробленим нами комплексом (Табл. 1):

Таблиця 1

Модель навчання монологічного мовлення учнів 5 класу школи з поглибленим вивченням англійської мови за темою "Home, sweet home"

Номер уроку	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Група вправ	I	I	I	I	II	II	II/III	III	III/IV	IV

Як бачимо, на перших чотирьох уроках виконуються вправи I групи, де учні оволодівають умінням продукувати ЗМ на рівні фрази. На наступних трьох уроках школярі вчать об'єднувати ЗМ рівня фрази у ПФЄ (вправи II групи). Робота на сьомому, восьмому, дев'ятому уроках полягає у створенні учнями власного монологічного висловлювання понадфразового рівня (вправи III групи). Дев'ятий урок є перехідним від побудови висловлювання понадфразового рівня до створення монологу текстового рівня (вправи IV групи). Виконання учнями вправ IV групи відбувається на 9–10 уроках.

На початку навчання ММ важливо продемонструвати учням той кінцевий результат, який вони мають досягти або до якого наблизяться у процесі навчання. Для цього нами було організовано попереднє прослуховування зразка монологу-опису на першому уроці у циклі відведених для теми "Home, sweet home":

Listening comprehension

Listen to the description of Kate's flat. Say what there is in her flat.

We live in a flat, not in a house. Our flat is comfortable with a hall, a kitchen, a bedroom, a toilet, and a living room in it. The living room is the largest. We usually have a good time there in the evenings. There's a big red sofa on the right. There's a TV set in front of it. In the middle of the room there's a square table with two arm-chairs. There's a big window in the living room. The bedroom is on the left. It's small, but nice with a bed, a wardrobe, a computer, a table in it. There's a mirror on the wall and there's a standard lamp near the wardrobe. My kitchen is at the back of the flat. It is small, but rather comfortable. There's a sink, a fridge, a cooker and a microwave oven in it. We usually have meal there. Every day I leave my bags and coat in the hall. I always put my flat keys on the shelf near the wardrobe. My flat is comfortable and nice and I like it so much. Come and see me some days.

Тривалість аудіювання зразка монологу становила близько трьох хвилин, що відповідає програмним вимогам.

Кожна з чотирьох груп вправ має свої особливості. Мета I групи вправ полягає у навчанні учнів вживання структури *there is/there are, has got/have got*, прийменників місця та нових лексичних одиниць з теми "Home, sweet home" на рівні фрази. Вправи I групи належать до рецептивно-репродуктивних некомунікативних та рецептивно-репродуктивних умовно-комунікативних. Це вправи на сприйняття, впізнавання та вживання лексичних одиниць і граматичних структур; підстановку,

трансформацію, завершення, розширення ЗМ; відповіді на запитання. Крім того, учні розв'язують кросворди, виконують завдання перехресного вибору, вправи на упорядкування, групування лексичних одиниць, на заповнення пропусків. На даному етапі широко використовуються зображальні опори. Малюнки допомагають учням краще і швидше засвоїти новий лексичний матеріал і граматичні структури. Різноманітні кросворди, схеми викликають інтерес до нової теми та заохочують учнів до її подальшого вивчення. Вправи виконуються індивідуально письмово на картках або усно в режимі «учитель—учень» (учень 1, 2...), «учень—учень», «учень—група учнів», «група учнів—група учнів». Некомунікативним вправам надається характер гри (розв'язування кросвордів у командах, гра «Хто швидше?», командна гра на пошук слів у сітці тощо).

Усі вправи II групи можна віднести до умовно-комунікативних, рецептивно-продуктивних та продуктивних вправ. Це вправи на приєднання, коли до фрази, висловленої вчителем, приєднується фраза, продукована учнем, а також вправи на об'єднання та приєднання різноструктурних ЗМ рівня фрази у висловлювання на рівні ПФЄ, при чому послідовність фраз детермінується інструкцією вчителя. Сюди ми також включили мовні вправи на усвідомлення учнями ЗМЗ, характерних для монологу-опису. До них належать вправи на знаходження потрібних ЗМЗ, їх виписування, заповнення пропусків, з'єднання за їх допомогою декількох речень. Ці вправи є рецептивними, рецептивно-репродуктивними умовно-комунікативними та рецептивно-репродуктивними умовно-комунікативними. Для того, щоб учні краще засвоїли нові ЗМЗ, застосовуються штучні опори у вигляді таблиць з переліком ЗМЗ, які учні використовують під час виконання тієї чи іншої вправи. Завдання виконуються індивідуально на картках та у режимі «учитель—клас», «учень—учень».

Вправи III групи спрямовані на навчання учнів створювати монологічні висловлювання понадфразового рівня. Це продуктивні комунікативні вправи першого рівня, в яких допускається використання різних штучних опор. Зокрема, застосовуються повні вербальні опори (підстановчі таблиці відкритого типу), неповні вербальні опори (структурно-мовленнєві схеми, логіко-синтаксичні схеми, плани висловлювань, ключові слова та словосполучення), зображальні опори у вигляді малюнків. На даному етапі для опису помешкання використовуються малюнки із зображенням планів квартир, кімнат і меблів. Режим роботи: «учень—клас», «учень—учень». У вправах III групи мовлення учнів не детермінується, а лише спрямовується та мотивується комунікативним завданням і навчально-мовленнєвою ситуацією.

Мета IV групи вправ — навчити учнів створювати монологи-описи текстового рівня в обсязі, передбаченому чинною програмою для 5 класу школи з поглибленим вивчення АМ. Вправи IV групи належать до продуктивних комунікативних вправ другого рівня. Вони складаються з навчально-мовленнєвої ситуації й комуніка-

тивного завдання вчителя, яке мотивує висловлювання учня та визначає його межі. На даному етапі є доцільним використання лише деяких природних зображальних опор (у нашому випадку – реальний план квартири житлового комплексу «Васильківський» м.Києва). Окрім того, у першій вправі цієї групи ми пропонуємо учням творче завдання: для участі у конкурсі «Дім моєї мрії» самостійно намалювати план свого будинку/квартири та описати його іншим учасникам. Школярам подобається такий вид роботи, такий «конкурс» проходить у дружній, радісній атмосфері.

Структуру комплексу вправ для навчання учнів 5 класу школи з поглибленим вивченням АМ монологу-опису за темою “Home, sweet home” наведено у табл. 2.

Таблиця 2

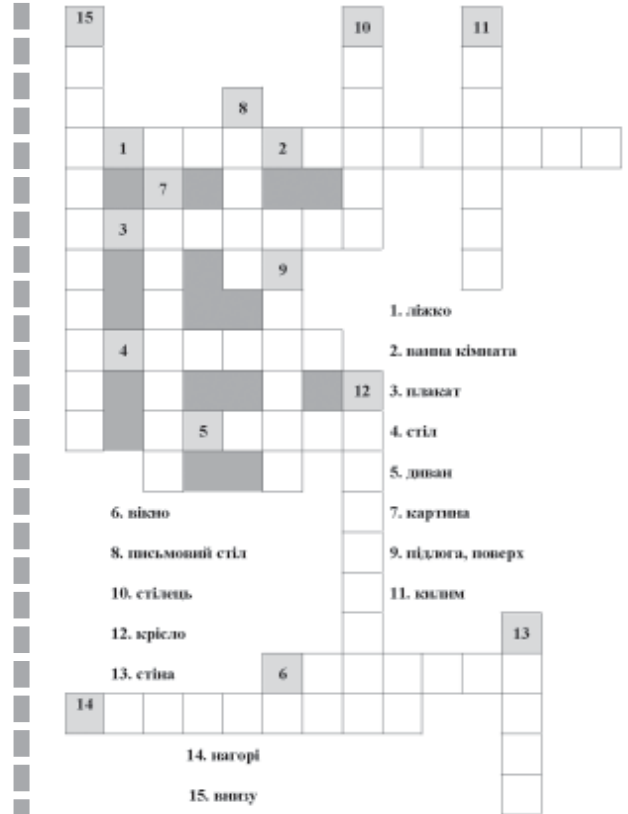
Комплекс вправ для навчання учнів 5 класу школи з поглибленим вивченням англійської мови монологу-опису за темою “Home, sweet home”

Етап	Група вправ	Типи вправ	Види вправ
1	I група вправ для навчання учнів вживати структури <i>there is/there are, has got/have got</i> , прийменники місця та нові лексичні одиниці з теми на рівні фрази	Рецептивно-репродуктивні некомунікативні; рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні	Вправи на сприйняття, впізнавання та вживання лексичних одиниць і граматичних структур, підстановку, трансформацію, завершення, розширення ЗМ; відповіді на запитання; завдання перехресного вибору; вправи на упорядкування, групування лексичних одиниць, на заповнення пропусків
2	II група вправ для навчання учнів об'єднувати засвоєні ЗМ рівня фрази у висловлювання понадфразового рівня; вправи на оволодіння ЗМЗ	Рецептивно-продуктивні та продуктивні; рецептивні, рецептивно-репродуктивні некомунікативні та рецептивно-репродуктивні умовно-комунікативні	Вправи на об'єднання та приєднання різноструктурних ЗМ рівня фрази у ПФС; вправи на знаходження потрібних ЗМЗ, їх виписування, заповнення пропусків, з'єднання за їх допомогою декількох речень
3	III група вправ для навчання учнів створювати монологічні висловлювання понадфразового рівня	Продуктивні комунікативні вправи першого рівня	Вправи на створення висловлювання на понадфразовому рівні з використанням штучних опор: повних вербальних опор (підстановчих таблиць), неповних вербальних опор (структурно-мовленевих схем, логіко-синтаксичних схем, планів висловлювань, ключових слів), зображальних опор (малюнків)
4	IV група вправ для навчання учнів створювати монологічні текстового рівня в обсязі, передбаченому чинною програмою для 5 класу школи з поглибленим вивченням АМ	Продуктивні комунікативні вправи другого рівня	Вправи на створення висловлювання на текстовому рівні, що складаються з навчально-мовленевої ситуації й комунікативного завдання вчителя, яке мотивує висловлювання учня та визначає його межі (можливе використання природних зображальних опор)

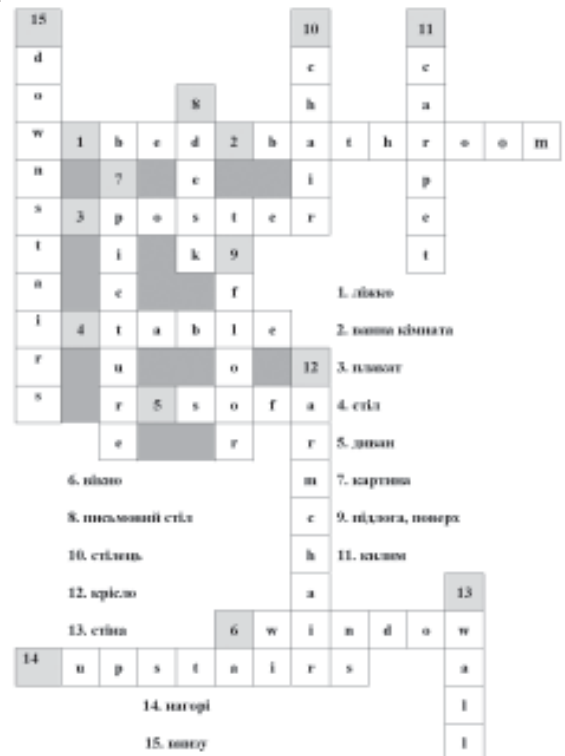
Всього нами було розроблено 28 вправ. Нижче наводимо запропонований комплекс вправ.

I ГРУПА ВПРАВ

Exercise 1. Work in two teams. The team which solves the crossword faster will be the winner.

Key.

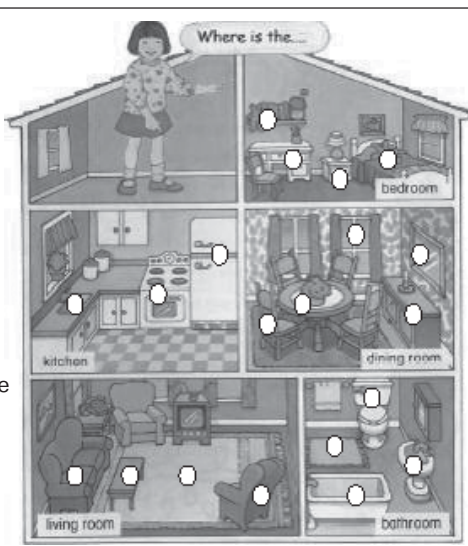
Exercise 5.
Let's work in two teams. The team which finds most of the words will be the winner.

E	S	O	F	A	W	C	Q	K	E	C
D	A	U	P	C	O	O	K	E	R	E
F	T	I	L	U	H	R	Q	Y	J	N
O	Y	O	K	R	K	N	H	G	D	T
E	F	L	A	T	M	E	N	V	X	R
L	I	N	J	A	B	R	B	I	B	A
E	R	B	T	I	H	A	L	L	G	L
C	E	F	X	N	M	D	V	P	R	H
T	P	D	Z	S	F	R	U	D	M	E
R	L	W	I	N	D	O	W	Q	I	A
I	A	F	V	U	Z	B	T	E	R	T
C	C	R	S	G	Z	A	O	A	R	I
I	E	I	E	J	Y	T	W	K	O	N
T	U	D	H	L	C	H	A	I	R	G
Y	Z	G	G	V	I	R	F	T	U	E
F	D	E	S	K	R	O	K	C	K	F
F	R	K	S	Z	V	O	C	H	J	G
A	N	D	Y	W	B	M	R	E	F	H
S	F	L	O	W	E	R	E	N	T	J
V	J	T	D	B	B	Q	W	D	O	W
X	V	E	O	I	E	P	T	O	I	Q
Z	M	R	O	U	D	H	A	L	L	R
B	W	A	R	D	R	O	B	E	E	R
C	X	U	P	T	O	K	L	I	T	Y
V	E	F	L	O	O	R	E	U	Z	U
C	Y	G	J	Z	M	E	I	H	Y	I
X	U	T	E	L	E	P	H	O	N	E

Key: sofa, cooker, curtains, bathroom, fireplace, fridge, door, bedroom, corner, table, kitchen, mirror, toilet, flat, hall, window, chair, desk, flower, wardrobe, floor, central heating, telephone, electricity.

Exercise 6. Look at the picture of your house and name the pieces of your furniture. Write the appropriate number in the correct circle in the picture.

- 1- window
- 2- cupboard
- 3- table
- 4- cooker
- 5- bed
- 6- fridge
- 7- bathtub
- 8- desk
- 9- chair
- 10- mirror
- 11- sofa
- 12- toilet
- 13- carpet
- 14- mat
- 15- bedside table
- 16- coffee table
- 17- sink
- 18- washbasin
- 19- shelf
- 20- armchair

Key:

Exercise 7. Work in 5 groups. Sort out the words in the table according to the names of the rooms:

a chair	curtains	a desk	a refrigerator	a cup
a sofa	a table	a balcony	a bookshelf	a spoon
a bed	a window	a kettle	a piano	a carpet
a stove	a chair	a plate	an armchair	a shelf
a TV set	a video	a computer	a mirror	a picture
a carpet	a stereo	a wardrobe	a microwave oven	a telephone

Key:

Living-room	Kitchen	Bedroom	Dining-room
a stereo	a microwave oven	a chair	a chair
a sofa	a stove	a carpet	a table
a carpet	a window	a bed	a plate
a video	a kettle	curtains	a cup
a piano	a refrigerator	a desk	a spoon
curtains		a computer	
an armchair		a balcony	
a window		a wardrobe	
a TV set		a window	
a picture		a bookshelf	
			Hall
			a shelf
			a telephone
			a mirror

Exercise 8. Yesterday my friend from Great Britain sent me a letter with the description of his flat. But something went wrong with the Internet and several words disappeared. I'd like you to help me find the missing words from his letter to understand the letter better. Use the table below.

white	expensive	lovely	modern	cold
spacious	yellow	huge	well-planned	
pleasant	big	small	hot	
large	comfortable	wonderful	central	

My wife and I live in a 1. _____ flat. Our flat is situated on the second floor. It's very comfortable and 2. _____. When you come in, you can find a 3. _____ hall. On the right, there is a kitchen. Opposite the entrance door, there is a sitting room and on the left there is a corridor to the bedroom and the bathroom.

The kitchen is 4. _____, but it's OK for us. The kitchen has got a window. Its curtains are 5. _____. There is a cooker and a washing machine on the right. And opposite, there is a fridge and a sink. In the middle, there is a 6. _____ table and two white chairs. Oh, there are some cupboards, too! For pots and pans, dishes, and so on.

Well, next to the kitchen, there is a sitting-room and a dining-room. On the left, you can see the dining-room. It has got a glass table and four black iron chairs. There is a cupboard with glasses and DVDs in it, and there are some pictures on the walls. On the right, you can find the sitting-room. It has got a burgundy 7. _____ sofa and two 8. _____ green armchairs. Besides, there is a standard lamp next to the armchair. Opposite the sofa, there is a TV set. To tell the truth, I fall asleep in front of the TV after lunch! Also in the sitting-room there are some plants and there is a 9. _____

window. This room has got a lot of light. That's why I love it! The neighbouring room is my study. So, it has got no bed. But, it has got three bookcases and a lot of books. There is a desk and a personal computer on it. There is a printer, too. There is a CD player and a lot of CDs with my favourite music. The study room has got a lot of pictures – family photos and photos with friends. I should admit it's rather 10. _____ room.

The next room is our bedroom. It has got a double bed, an in-built closet, a long mirror, and two bedside tables with small lamps. There are no pictures on the walls. It's a very simple, but a 11. _____ room!

Opposite the bedroom, there is our bathroom. It has got no window, its walls are brown. I don't like this colour, but my wife does. That's why I use orange towels – orange is my favourite colour! In the bathroom, there is a toilet, a wash-basin, a bath tub and a mirror. Besides, we have all 12. _____ conveniences, such as 13. _____ heating, electricity, 14. _____ and 15. _____ running water. I love our 16. _____ flat, though it's very 17. _____.

Key: 1. lovely, 2. well-planned, 3. large, 4. small, 5. yellow, 6. white, 7. comfortable, 8. huge, 9. big, 10. spacious, 11. pleasant, 12. modern, 13. central, 14. cold, 15. hot, 16. wonderful, 17. expensive.

Exercise 9. Work in pairs. Fill in the spaces with is or are. Do it as quickly as you can.

1. There ... a big window in the living room.
2. There ... two beds in the bedroom.
3. There ... a beautiful picture on the wall.
4. There ... many books in the bookcase.
5. There ... two armchairs in the room.
6. There ... a carpet on the floor.
7. There ... three chairs at the table.
8. There ... a lamp on the desk.
9. There ... a wardrobe in the right corner of the room.
10. There ... a big mirror in the bathroom.

Key: 1 – is; 2 – are; 3 – is; 4 – are; 5 – are; 6 – is; 7 – are; 8 – is; 9 – is; 10 – is.

Exercise 10. I have never been to your house. Look at the picture in ex. 5 again and say if I am right. Correct me if I am wrong.

For example:

- *There is a wardrobe in the bedroom.*
- *Yes, you are right. There is a wardrobe in the bedroom.*
- or**
- *No, you are wrong. There isn't a wardrobe in the bedroom.*

1. There is a wardrobe in the bedroom.
2. There is a table in the kitchen.
3. There is a sofa in the living room.
4. There is a bathtub in the bathroom.
5. There is a window in the living-room.
6. There are three chairs in the dining-room.
7. There is a fridge in the kitchen.
8. There is a bookcase in the living-room.
9. There are eight rooms in the house.
10. There is a mirror in the bathroom.

Key: 1. – No. 2. – No. 3. – Yes. 4. – Yes. 5. – Yes. 6. – No. 7. – Yes. 8. – No. 9. – No. 10. – Yes.

Exercise 11. Work in pairs. Each of you has got a picture of one room of your flat. Look at the picture and tell your partner what it has got.

For example:

The bedroom has got a bed. It has also got a mirror...

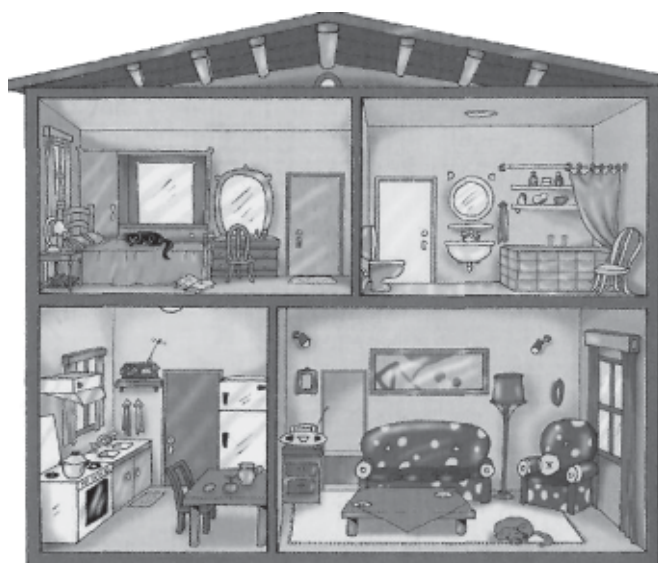
Student A:

Student B:

Exercise 12. Look at the picture of Peter's house. I'll begin to describe it and you are to complete my statements, using the necessary prepositions.

For example:

- There is a bedroom and a bathroom ...
- ... upstairs.

Prepositions:

in	on the left of	above	in the middle of
on	next to	upstairs	on the right of
in the centre of	between	behind	downstairs
under	in the corner of	in front of	

Key:

1. There is a table and a chair in the kitchen.
2. There is an armchair in the corner of the living-room
3. The sofa is next to the armchair.
4. There is a kitchen and a living-room downstairs of the house.
5. There is a window behind the bed.
6. There are curtains on the windows.
7. The standard lamp is between the sofa and an armchair.
8. There is a coffee table in front of the sofa.
9. There is a picture in the centre of the wall.
10. The carpet is in the middle of the living-room
11. The washbasin is under the mirror.
12. There is a radio above the sink.
13. There is a night table on the left of the bed.
14. There is a fridge on the right of the door.

Exercise 13. Work in pairs. Look at the picture of your living room. Tell your neighbour what there is in this room, using the appropriate preposition. Use the scheme below.

For example: *There is a sofa, two armchairs and a coffee table in the centre of the living room.*

Student A:	Student B:
1. There is a chest of drawers _____ the sofa.	1. There is a coffee table _____ the living room.
2. There is a TV set _____ the wall, _____ bookcases.	2. There is a lamp _____ the coffee table.
3. There is a window _____ the armchair.	3. There is a big light carpet _____ the floor.
4. There are two pictures _____ the window.	4. There is a small table _____ the TV set.
5. There are some books _____ the bookcases.	5. There are two photos _____ the lamps.

Key:

Student A: 1. Behind. 2. On, between. 3. Behind. 4. On the left of. 5. In.
Student B: 1. In the centre of. 2. Above. 3. On. 4. Under. 5. Between.

Exercise 14. Look at the picture of Michael's room. What a messy room! Find mice in the room and say where they are.

For example: *I can see one mouse on the floor near the sofa.*

Exercise 15. Look at the picture of your house again (ex. 5). I wonder how your house is furnished. Answer my questions:

1. Where is the TV set?
2. Where is the desk?
3. Is there a computer in the bedroom?
4. Is there a wardrobe in the bedroom?
5. Where is the mirror?
6. Is there a mat in the bathroom?
7. What can one see in front of the sofa?
8. Are there two windows in the dining-room?
9. Is there cold and hot running water in the house?

Key:

1. The TV set is next to the armchair.
2. The desk is on the left to the night table.
3. No. There is not a computer in the bedroom.
4. No. There is not a wardrobe in the bedroom.
5. The mirror is above the cupboard.
6. Yes. There is a mat in the bathroom.
7. One can see a coffee table in front of the sofa.
8. Yes. There are two windows in the dining-room.
9. Yes. There is cold and hot running water in the house.

Закінчення статті дивись у наступному числі журналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): [навч. посібник] / Ніколаєва С. Ю. – К.: Ленвіт, 2008. – 235 с.
2. Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 5–9 класи. – К., 2010 (сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України).
3. Evans V. Enterprise I: Coursebook / Evans V., Dooley J. – Berkshire: Express Publishing, 2000. – 166 p.
4. Evans V. Enterprise I: Workbook / Evans V., Dooley J. – Berkshire: Express Publishing, 2000. – 88 p.

Отримано 10.01.2013